

החידוש היומי

חידוש יומי בדף היומי

מלכות

אחשוורוש

מהודו

ועד כוש

ובעולם

החדש

יום חמישי יט טבת

מגילה דף יא

הגה"ת

a8843414@gmail.com

ביאור הגר"ק שבעבר היה רק חצי הכדור העליון מיושב

כתיב (אסתר א א) "ויהי בימי אחשוורוש, הוא אחשוורוש המולך מהודו ועד כוש, שבע ועשרים ומאה מדינה". ובגמרא במסכת מגילה (יא.) נחלקו בביאור פסוק זה רב ושמואל: חד אמר, הודו בסוף העולם וכוש בסוף העולם. ולביאור זה יתבאר הפסוק בפשוטו, שהמדינות שהיו מהודו ועד כוש מספרם היה מאה עשרים ושבע. וחד אמר, הודו וכוש גבי הדדי הוו קיימי [- אחד ליד השני היו עומדות]. ולמאן דאמר זה ע"כ יתפרש הפסוק שלא בפשוטו, שהרי מבואר בהמשך הפסוק שאחשוורוש מלך על מאה עשרים ושבע מדינות, ולא רק על הודו וכוש הסמוכות זו לזו - אלא, כשם שמלך על הודו וכוש, כך מלך מסוף העולם ועד סופו. [ביאור הגמרא על פי המהרש"א].

רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א בספרו טעמא דקרא (אסתר א א) מעיר על לשון הגמרא 'סוף העולם', הרי העולם עגול ומה שייך בו 'סוף'. והוא מיישב זאת על פי מה שכתב החזו"א בקונטרס י"ח שעות (העוסק בשאלת קו התאריך) שבימים הקדמונים היה רק חציו העליון של כדור הארץ מיושב, וממילא יש לומר שהודו וכוש היו אחד במזרח ואחד במערב בחציו העליון של הכדור, ולכך כינתה הגמרא את מקום כ'סוף העולם' - היינו סוף חציו העליון של הכדור שהוא תחום היישוב באותו העת. וכך אכן מבואר בתרגום אסתר (שם) שכוש היתה במערב והודו במזרח.

עפ"ז מוסיף הגר"ק לבאר את הטעם שעשה אחשוורוש משתה מאה ושמונים יום, כי הכדור כולו 360 מעלות, ומחציתו - 180 מעלות. וכנגד כל מעלה ומעלה בה מלך אחשוורוש, עשה משתה יום אחד. ויעויין עוד בפרקי דרבי אליעזר (פי"א) שם מובא גם כן שאחשוורוש היה בכלל עשרה מלכים שמשלו בכיפה, ומבואר שם שבתחילה מלך אחשוורוש רק על חצי עולם - קט"ז מדינות - ואחר כך נתווספו לו עוד י"א מדינות בזכות אסתר. הרי שעיקר היישוב היה בחצי עולם ורק י"א מדינות יתרות היו בחצי השני.

ביאור המפרשים שהודו וכוש סמוכות זו לזו והמחלוקת אם למדוד ההיקף

ואמנם הגמרא מוסיפה ומביאה מחלוקת נוספת בין רב ושמואל בנוגע למלכות שלמה המתוארת בפסוק דומה בספר מלכים (א' ה ד): "כי הוא רודה בכל עבר הנהר, מתפסח ועד עזה". גם כאן: חד אמר, תפסח בסוף העולם ועזה בסוף העולם, וחד אמר תפסח ועזה בהדי הדדי הוו קיימי. כשם שמך על תפסח ועל עזה כך מלך על כל העולם כולו.

ובמדרש (שיה"ש זוטא) אמרו: והלא תפסח ועזה נתונות זו בצד זו. אלא כמה שיצא מתפסח וילך ויקיף את כל העולם כולו עד שיבוא לעזה, כך היה שלמה שולט בכל העולם כולו, ע"כ. הרי מבואר להדיא עכ"פ בנוגע לתפסח ועזה שלא שכנו שניהם בחצי הכדור העליון אלא שכנו אכן בשני צדדי העולם כולו - ובעולם עגול - זה לצד זה.

עפ"ז מציע הגר"ק לבאר שהוא הדין לענין הודו וכוש, יש לומר שבין מ"ד הודו וכוש זה בסוף העולם וזה בסוף העולם, ובין מ"ד גבי הדדי הוו קיימי, שניהם מודים דגבי הדדי הוו קיימי - אלא שמאחר והכדור עגול, נמצא שאם יצאו ממדינה אחת ויקיפו את הכדור עד שיבואו למדינה השניה - הרי כל העולם בכלל. ונחלקו בכוונת הכתוב האם כוונתו להיקף כל הכדור מצד זה, או כוונתו לקרבתם זו לזו מהצד השני ורק בא ללמדנו שבשם שמלך עליהם כך מלך על כל העולם כולו.

והנה הצעה זו המפרשת מחלוקת רב ושמואל בהתאם למציאות העולם הכדורי. כבר מבוארת בדברי המהר"ל בספרו אור חדש (אסתר א א). המהר"ל מוסיף שלפי זה נמצא שכלל לא נחלקו רב ושמואל במציאות מקומם של הודו וכוש, אך אין להקשות במאי פליגי, כיון שנחלקו בפירוש הפסוק, אם כוונתו להודו וכוש והשטח שביניהם מצד אחד, או כוונתו להודו וכוש הסמוכות זו לזו וללמדנו בא שכדך שמלך עליהם כן מלך על כל העולם. ומבאר המהר"ל שמ"ד שהודו וכוש סמוכות זו לזו העדיף להידחק בפירוש הפסוק, ולפרש שכוונתו שבשם שמלך עליהם כך מלך על כל העולם, מלפרש בפשוטו שהודו וכוש היו כל אחת בסוף העולם, כי משמעות הפסוק 'מהודו ועד כוש' היא שהודו בהתחלה וכוש בסוף - ובכדור אין התחלה וסוף.

וכך גם הביא רבי שלמה אלקבץ בפירושו למגילה 'מנות הלוי' את תמיהתו של רבי משה אבן תיבון: יש לתמוה, מה להם לחלוק על זה, ומה לשקר במקום עדים - יחקרו וידעו. והאמת, כי לא נחלקו על זה, אבל דעת שניהם שהם בהדי הדדי, אבל במשמעות איך כלל כל העולם בהם הם חולקים. חד אמר - כשם שמלך מהודו ועד כוש, כך מלך על כל העולם. וחד אמר - הודו בסוף, כי דבר ידוע כי הארץ כדוריית ואין סוף לכדור כי אם במקום אשר יתחיל ממנו.

וכך הביא גם ממדרש לקח טוב לרבי טוביהו בר אליעזר: והאיך אתה מקיים דברי שניהם. אלא כך פירוש הדבר, ביחד היו הם עומדים, אלא כאדם שיוצא מהודו והולך למזרח אל כוש והולך וסובב לדרום עד שחוזר להודו אצל כוש, מגיד שכל העולם היה תחת ממשלתו. וכן נמצא גם בספר יפה ענף בשם 'שמעתי אומרים'. וכ"ה בפירוש הרא"ף לעין יעקב בשם 'הראשונים'. וכן הביא הברוך טעם (דרוש ברוך טעם פורים) בשם הרמ"א בפירושו למגילה 'מחיר יין' [ואנכי חפשתיו ולא מצאתיו שם]. וכ"ה בספר זכרון סופרים בשם כת"י מהרי"ל סופר. וכ"כ בספר זכרון בספר 'על דרך הלצה'.

עפ"ז הביא רבי יוסף פאצאנאווסקי הי"ד [גן יוסף עמוד צה] מה שדקדק במגילת ספר (אסתר א א) את לשון הגמרא 'הודו בסוף העולם וכוש בסוף העולם' 'מסוף העולם ועד סופו', ולא נקטה הגמרא בתחילתו של עולם - כי העולם כדורי ולכן אין שייך בו תחילה, כמו שכתב האבן עזרא (תהילים קלה ז) שהעגול אין לו תחילה.

רב ושמואל נחלקו לשיטתם אם אחשוורוש היה מלך חכם או כסיל

עוד ביאר עפ"י רבי שלמה קלוגר (מאמר אסתר עמוד פ), כי נחלקו רב ושמואל בענין זה לשיטתם. דהנה בגמרא במגילה (יב.) אמרו "ובמלאות הימים האלה" וגו', רב ושמואל, חד אמר מלך פיקח היה, וחד אמר מלך טיפש היה. ומעתה יש לומר שכשעמד אחשוורוש כנגד מלכותו, היתה הודו מימינו וכוש משמאלו. וכיון שכתוב (קהלת י ב) "לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאל" - נמצא, שאם מלך חכם היה אם כן מנה את מלכותו מהודו לכיוון ימין וסובב כל העולם עד שהגיע לכוש. אך אם מלך כסיל היה, אם כן כשהתחיל למנות את מלכותו מהודו, פנה לשמאלו ותכף ומיד נתקל בכוש - ורק כשם שמלך על אלו כך מלך על כל העולם כולו.

דעת החוקרים הראשונים שאין יישוב תחת קו המשווה

והנה אף שהמהר"ל ביאר מחלוקת רב ושמואל באופן זה, אמנם בתחילת דבריו שם הביא דברי המדרש (אסת"ר א ז): "שבע ועשרים ואמה מדינה", כיצד כבשן... רבי יודא אומר, כחצי עטרה, כשאת מכבש את החיצונות - הפנימיות מאליהן נכבשות. אמר רבי פנחס - העולם הוא עשוי כעטרה וכו'. ומבאר המהר"ל שרבי יהודה בא לבאר את לשון הכתוב 'שבע ועשרים ואמה', שהיה לו לומר 'מאה עשרים ושבע' שהרי המנין המרובה קודם. ועל כך ביאר שהעולם עשוי כחצי עטרה, דהיינו כחצי כדור, וזאת לפי שאין העולם מיושב בצד דרום אחר קו המשווה. ובחצי הכדור העליון שבו יישוב הארץ, חלקו העליון צר והוא הולך ומתרחב עד לתחתיתו - קו המשווה. לכן אמר הכתוב 'שבע ועשרים ואמה מדינה' - שבע בחלקו העליון, ולמטה ממנו עשרים, ולמטה מהם מאה.

ודברים אלו הם כביאורו הראשון של הגר"ק [אלא שהמהר"ל לא מפרש כן במחלוקת רב ושמואל אלא בדברי המדרש רבה]. ועיקר הדבר שבשנים קדמוניות לא היה יישוב בחצי העולם הדרומי, כך מבואר גם בבית אלקים למבי"ט (שער היסודות פנ"ט): מקו השוה לצד דרום, שהוא חצי העולם, אשר אין בו יישוב כלל - מצד חום וקור בעתות השנה. וברד"ק (תהילים קז ג): זכר עם הפיאות, מזרח ומערב וצפון, ולא זכר דרום - כי הוא מעט היישוב מכל הפיאות מפני חום השמש.

כך גם מבאר בספר הברית (ח"א מאמר ג פ"ו) שהחוקרים הראשונים חייבו בראיות שכליות הגיונות שאין יישוב תחת קו המשווה, ושאי אפשר להיות בני אדם מתחת לארץ לנוכח רגלינו מכמה טעמים. והוא מבאר שם כיצד נתגלתה דעה זו כטעות.

ביאור החתם סופר שהפרסיים לא היו שטים בנהרות מחמת עזות המים

מהלך זה שדרכו בו המפרשים, לפיו הודו וכוש שוכנים זה לצד זה, וכל מחלוקתם של רב ושמואל היא בצורת המנין דרך היקף הכדור, מובא בתוספת טעם בדברי החתם סופר: יש לומר, שלא נחלקו כלל במציאות, שבאמת קרובים. אלא אחד קחשיב דרך המלך, והאחד חשיב כשלא יסוד דרכו לפני העיר לקרבה, אלא ירחיק מאיתה, שיצא בקצה האחרון ויסובב לפי זה כל כדור הארץ עד שיבוא אל ארצו בקצה השני, ופגע עתה בתחילה בכוש.

החתם סופר מוסיף ומחדש, שהפרסיים חוקם היה שלא יעברו כלל במים ובנהרות לשוט ולנסוע בהם בספינות, כי חששו ואמרו שהמים עזים וזזים מאד, ועל כן אין זאת משפט האדם לאלקיו לסכן נפשו בעד ממון ופרנסתו. וכיון שבין הודו לכוש הפסיק נהר, לכן אם רצו ללכת מזה לזה הוצרכו לסובב כל כדור הארץ מצדו השני. וממילא כשראו האחד שמלך על שתי מדינות אלו, ידעו כי אי אפשר שאירע זאת אלא אם כן מלך על כל העולם והגיע למדינה השניה מצדה השני - כי לעבור על פני הנהר זאת ודאי לא יעשו, והעושה כן יפסל לעולם לכל עדות וייחשב לגזלן וחומס נפשות. [אמנם יש להעיר מהידוע שאין חיבור ישיר בין היבשות].

האם אחשוורוש מלך על אמריקה ודין העולם החדש בפורים

והנה הבן יהודיע (שם) כתב שה'עולם' המוזכר בגמרא שהיו הודו וכוש בסופו, אינו כולל את כל שטח הכדור, אלא רק את האזור בו היה מושל אחשוורוש ביבשת אסיה, וזה עולם בפני עצמו ובעבר היה מלא מדינות גדולות, ומלבדם עוד הרבה עיירות וגם כפרים רבים יותר ויותר. ובזמנו היו רוב בני אדם יושבים בחלק אסיה, וכל המדבר הזה שהוא על הנרות חידקל ופורת, היה יישוב של מדינות וכפרים, וכן היה ישוב הרבה במדבר ארץ ישראל וסביבותיה. אך ודאי לא הגיעה מלכות אחשוורוש באירופה ואפריקה וג'ינא [= צ'ינה, סין], וכל שכן שלא הגיעה לארץ אמריקה שעדיין לא התגלתה באותה שעה. ומה שהחשיבה הגמרא את אחשוורוש כמלך שמלך בכיפה, היינו משום שמלך בחלק אסיה כולו שרוב בני אדם יושבין שם.

וכן נקט בפשטות גם החיד"א בספרו לב דוד (פכ"ט) והעיר לפי זה, הרי ישראל אשר בספרד ואפריקה לא היו תחת ממשלת אחשוורוש, ולמה כל ישראל היום חייבים לעשות פורים. ויישב, על פי היסוד שייסדו הקדמונים שבזמן המועדים, בכל שנה ושנה באותם הימים יוצא השפע שהיה באותה עת ומאיר בעולם. וזה נכלל בנוסח שתקנו חז"ל בעל הניסים 'בימים ההם בזמן הזה', שבימים ההם הגדיל ה' להשפיע שפע ישוע ורחמים, וגם בזמן הזה מתחדשת השפעת הרחמים. ומכח השפעה זו חייבים היהודים הנמצאים עתה בכל מקומות מושבותיהם לחוג את חג הפורים, אף במדינות שלא היו אז במלכות אחשוורוש.

ובספר נחל יבק (להרב ישראל בער ליברמן) הביא ביאור המפרשים שנחלקו רב ושמואל אם הודו כוש זה בסוף העולם וזה בסופו, והיינו בחצי הכדור העליון, או שזה לצד זה וכשם שמלך על אלו כך מלך על כל העולם כולו, ואם כן מלך אחשוורוש על כל העולם כולו. וכתב לפי זה דבר חדש, שנראה פשוט שאם יש מקום שלא תיקנו בו פורים כלל, גם עתה אין נוהגין בו פורים. ואם כן נמצא שכל מדינות אמריקה הנמצאות בחצי העולם התחתון, יהיו תלויות במחלוקת רב ושמואל אם נכללו בכלל תקנת פורים. ואם כן כיון שאין אנו יודעים מה דעת רב שהלכה כמותו באיסורי, הוי ספיקא דדינא. אלא שמ"מ אפשר שחייבים משום שספק דברי קבלה לחומרא כספיקא דאורייתא כמו שכתב הבית יוסף (סימן תקנד). ואמנם כבר מבואר מדברי החיד"א שלא כדבריו.

"הפרסיים
חוקם
היה שלא
יעברו
במים
ובנהרות
לשוט בהם
בספינות
ואם רצו
ללכת
מזה לזה
הוצרכו
לסובב
כל כדור
הארץ"